

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2010**

YEARBOOK

ГОДИНА 2

VOLUME II

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Доц. д-р Круме Николоски	Ass. Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом.асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Пом.асс м-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, M.Sc

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Доц. д-р Круме Николоски	Ass. Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Печати Printing

Печатница „2-ри Август“ - Штип	„Vtori Avgust“ - Stip
Тираж - 300 примероци	Printing No 300

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

Д-р Ристо Фотов, д-р Еленица Софијанова Интелектуалниот капитал и новата економија	9
Д-р Ристо Фотов, Катерина Фотова Глобалната финансиска криза и нејзините последици врз светската економија	17
Доц. д-р Круме Николоски Креирање на економско-социјален модел состојба и перспективи	27
Петар Клетникоски, проф. д-р Трајко Мицески Членството на Република Македонија во светската трговска организација со посебен осврт на трговската размена со земјоделско-прехранбени производи	35
Проф. д-р Трајче Мицески Чистата совесност како фактор за вистинско лидерство	43
Проф. д-р Т. Мицески, м-р К. Чабулева, м-р Д. Јошески Анализирање на зависноста помеѓу бруто-домашниот производ и трговијата на мало во Република Македонија во период од 1990 до 2009 година со примена на економетриски модели	51
Проф. д-р Трајче Мицески Улогата на лидерството во детерминирањето на културата во организацијата	63
Доц. д-р Александар Костадиновски Рамка на ефективното здравствено опфаќање framework of effective health care coverage	77
Доц. д-р Александар Костадиновски Концептот и принципите на националните здравствени сметки The concept and principles of national health accounts	89
М-р Дарко Лазаров Други инструменти на надворешно-трговската политика	103

М-р Дарко Лазаров Режими на девизен курс	113
М-р Душко Јошески д-р Трајко Мицески Стапката на смртност на доенчињата како последица на сиромаштијата, пер capita доходот, бројот на доктори и популациониот раст во САД	123
М-р Емилија Митева-Кацарски Трговските текови во глобализираниот свет.....	133
М-р Емилија Митева - Кацарски Европска централна банка	143
Доц. д-р Крсте Шајноски Инвестиционите фондови - недоволно развиен сегмент на пазарот на капитал во Република Македонија	153
М-р Тамара Јованов-Марјанова Значење на истражувањето на пазарот за креирање на ефективни стратегии на работење	165
М-р Љупчо Давчев Стратегија на дистрибутивните канали и нивното влијание во вредносната верига	175
Доц. д-р Маргарита Матлиевска Конститутивните договори на Европската унија и нејзините стратегии низ призма на одржливиот развој	187
Доц. д-р Маргарита Матлиевска Тековни филозофии на развојот.....	201
М-р Марина Радосављевиќ - Бојчева Имплементација на средствата од Програмата КАРДС во Република Македонија	211
М-р Марина Радосављевиќ - Бојчева Имплементација на средствата од Програмата ФАРЕ во Република Македонија.....	223

М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Анализа на билансот на состојба од аспект на корпоративното управување	237
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Анализа на билансот на успех од аспект на корпоративното управување	247
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Финансиско известување - цели и задачи	255
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Извештај за готовински текови.....	265
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Методи на финансиска анализа	275
М-р Стеван Габер Оправданост за примена на буџетски дефицит	285
М-р Стеван Габер, м-р Василка Габер Начини за финансирање на буџетскиот дефицит	293
М-р Христина Серафимовска Претприемачко однесување - фактор за економски развој	301

ПРЕДГОВОР

Економскиот факултет во Штип, е основан на 27 март 2007 година како дел од Универзитетот “Гоце Делчев”. Почетоците на оваа високообразовна институција ги карактеризира силен елан и ентузијазам, преточени во голема желба да се твори и придонесе во унапредување на високообразовните процеси во Република Македонија. Се разбира, сето ова е во согласност со евроинтегративните процеси на постојана примена на усвоените европски методи и стандарди во научно-образовниот процес за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Пред Вас е второто издание на Годишниот зборник на Економскиот факултет. Тој претставува потврда во остварување на целите на Економскиот факултет кои се состојат во: образување на стручно-научни кадри од областа на меѓународната економија, здравствениот менаџмент, финансискиот менаџмент, банкарство, финансии и осигурување; сметководство, финансии и ревизија и менаџмент и претприемништво на прв циклус на студии и економија на европска унија, здравствен менаџмент и MBA-менаџмент на втор циклус на студии. Се разбира, дека на тој начин придонесуваме во промовирање на научно-истражувачката работа, со што се поттикнува унапредувањето на научната и развојната мисла во функција на нивна примена во секојдневниот живот.

Особено радува фактот што со свои трудови се пројавуваат нашите млади научно истражувачки кадри.

Штип, јуни 2011 година

Проф. д-р Ристо Фотов

УДК: 339.54:061.1(100:497.7)
338.439.5:339.56(100:497.7)

Прегледен труд

ЧЛЕНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО СВЕТСКАТА ТРГОВСКА ОРГАНИЗАЦИЈА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ТРГОВСКАТА РАЗМЕНА СО ЗЕМЈОДЕЛСКО- ПРЕХРАНБЕНИ ПРОИЗВОДИ

Петар Клетникоски¹, проф. д-р Трајко Мицески²

Abstract

The global rules, according to which the international trade is functioning, are defined as multilateral trade rounds of negotiations which are conducted under the WTO. The main task of the multilateral trade system, administrated by WTO, is to secure functioning of the international trade without any constraints and free as possible. The membership in WTO brings a lot of benefits, but also obligations. By approaching in this organization, the basic advantage for Macedonian export in the world markets is creating a predictable surrounding, as well as additional security for the foreign investments. In today's conditions of global world economy, the economy's entities from countries with the size same as the Macedonian, are necessary advised to sell their products and services on the world market. The membership in WTO, beside the advantages, creates also certain obligations for the state institutions.

Key words: *world trade organization (WTO), multilateral trade system, international trade, trade exchange of agro-food products.*

Вовед

Трговијата претставува централно место за човечкото здравје, просперитетот и социјалната благосостојба. Повеќето од стоките коишто ги купуваме, услугите што ги користиме и храната што ја консумираме зависат од надворешната трговија, од странските пазари. Светската трговска организација (СТО) заедно со Светската банка и Меѓународниот монетарен фонд ги сочинува трите столба на светската економија. Глобалните правила според кои се одвива меѓународната трговија се

1). Универзитет „Гоце Делчев“, Земјоделски факултет, ул. „Крсте Мисирков“ бб, 2000 Штип, Р. Македонија petar.kletnikoski@ugd.edu.mk

2). Универзитет „Гоце Делчев“, Економски факултет, ул. „Генерал Михајло Апостолски“ бр.33 Штип, Р.Македонија trajko.miceski@ugd.edu.mk

дефинираат на мултилатералните рунди на преговори кои се водат под покровителство на СТО. Со зачленувањето на Република Македонија во СТО и нејзиното интегрирање во светската економија, таа мора исто така да ги почитува обврските и договорите кои произлегуваат од нејзиното членство во СТО. Поради огромното значење на СТО за развојот и одвивањето на трговијата во цел свет како и за нашата држава, во овој труд ќе бидат изнесени краток осврт на уредувањето и функционирањето на СТО, како и членството на Македонија во СТО и карактеристиките на трговска размена со земјоделско-прехранбени производи.

Краток осврт на функционирањето на СТО

Светската трговска организација е основана на 1 јануари 1995 година. Таа е наследник на ГАТТ - Општа спогодба за царини и трговија. Светската трговска организација се основа со Спогодбата за основање на Светската трговска организација, која е дел од завршниот акт од Маракеш во кој се содржани резултатите од седумгодишните интезивни преговори во рамките на Уругвајската рунда. Учесничките на оваа рунда заклучиле дека дошло време за воспоставување на една меѓународна организација со наднационален карактер, која ќе ги рedefинира не само правилата во меѓународната размена на услуги, како и во меѓународниот трансфер на технологија и заштитата на правата на интелектуална сопственост.

Правилата и принципите на СТО се:

- трговија без дискриминација;
- принципот на транспарентност;
- либерализација на трговијата;
- промовирање на фер конкуренција;
- поттикнување на развојот и економски реформи³.

Сите земји што сакаат да станат членки во Светската трговска организација при зачленувањето се должни да ги потпишат и да ги прифатат одредбите на следните три мултилатерални спогодби:

- Општа спогодба за царини и трговија (ГАТТ) од 1994 год.;
- Општа спогодба за трговија со услуги (ГАТС) и
- Спогодба за трговските аспекти на правата на интелектуалната сопственост (ТРИПС).

Преку овие спогодби, со членките на СТО управува недискриминаторски систем, кој ги одредува нивните права и обврски. Секоја земја добива гаранција дека нивниот извоз ќе се третира фер и подеднакво на пазарите на другите земји. Секоја членка се обврзува да

3). “Understanding the WTO”. 3rd edition , Previously published as “Trading into the Future” September 2003, revised February 2007: 10-13

го прави истото тоа со увозните производи на нејзиниот пазар. Системот исто така им дава некои флексибилности на земјите во развој при имплементацијата на нивните обврски. Основната цел на СТО е непречено, слободно, праведно и предвидливо одвивање на трговијата.

Македонија во процесот на преговарање за членство во СТО

Македонија стана членка на СТО на 4 април 2003 година, скоро десет години откако го започна патот за вклучување во мултилатералниот трговски систем. Имено, во септември 1993 година, со цел да пристапи во тоа време кон ГАТТ, поднесе барање да добие статус на набљудувач, кое беше прифатено во октомври истата година од Советот на претставници во ГАТТ. Владата на Република Македонија поднесе барање за пристапување кон СТО во декември 1994 година и на состанокот што се одржа на 21 декември 1994 година, само десет дена пред започнувањето со работа на СТО доби статус на набљудувач во новата организација, наследничка на ГАТТ. Подготвителната комисија на СТО основа Работна група со цел да го провери барањето на Владата на РМ за пристапување кон СТО. Процесот за пристапување на РМ кон СТО беше стопиран сè до јули 2000 година, кога се состана првата Работна група. Меморандумот за пристапување беше предаден на Секретаријатот на СТО на 16 јули 1996 година, но неговата циркулација беше блокирана до март 1999 година. Фактички преговорите за пристапување кон оваа организација Македонија ги започна со овој чин и тие траеја сè до септември 2002 година, по што Генералниот совет на својата седница на 4 октомври 2002 година го прифати Протоколот за пристапување кон СТО и другите придружни документи.

На состанокот на Генералниот совет на СТО, кој се одржи на 15 октомври 2002 година, едногласно се усвои пристапувањето на Република Македонија во СТО.

Придобивки од членството на Македонија во СТО

Идните придобивки од влегувањето на Република Македонија во Светската трговска организација се:

- Приспособување на македонските компании кон надворешните пазари, односно производство на конкурентни производи не само за нашиот пазар туку и за соседните и подалечните пазари;
- Функциите на пазарот за подобрување на ефикасноста ќе се зајакнат, што ќе овозможи сигурност, односно на потрошувачите и на производителите им се нуди безбедна набавка и поголем избор на финални производи и суровини што им се потребни;

- Македонскиот извоз ќе добие третман на најповластена нација кај сите земји-членки на Светската трговска организација, со што македонските компании ќе имаат пристап до сите пазари на земјите-членки на Светската трговска организација;
- Се отвораат и нови можности како резултат на транспарентноста на надворешно-трговскиот систем и донесената и приспособената законска регулатива, според принципите и правилата на Светската трговска организација;
- Главната задача на Светската трговска организација - обезбедување на услови трговијата да се одвива непречено и колку што е можно слободно, ќе им овозможи на компаниите во Република Македонија отворање на нови глобални предизвици и можности што треба да се искористи во насока на подигање на развојот на економијата на нашата земја и животниот стандард на населението.

Трговска политика на Македонија

Процесот на трговска интеграција на Република Македонија започна по нејзиното осамостојување. Соочена со регионална нестабилност, политички и економски блокади од страна на Грција и ембарго на ООН кон северниот сосед Југославија, надворешната трговија се одвиваше отежнато поради фактот на изгубени традиционални пазари. Кон средината на 90-тите години на минатиот век со стабилизација во регионот се интензивираше процесот на трговска интеграција. Процесот на трговска интеграција на Република Македонија може да се подели на: регионална, глобална и европска интеграција.

Процесот на регионална интеграција е означен со низата Договори за слободна трговија (ДСТ) со земјите од регионот. Глобалната интеграција сезначи со влезот на Република Македонија во Светската трговска организација (СТО) во 2003 година, додека процесот за европската интеграција е дефиниран со Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Република Македонија при преговорите во СТО се согласи на значителна либерализација кај најголем дел од производите, додека за земјоделските производи царинската заштита е задржана на задоволително ниво, заради значењето на земјоделскиот сектор. Просечната царинска стапка за земјоделските производи како резултат на преговорите се намали од 24,87% на 13,75%. Овие намалени царински стапки се основа за понатамошна либерализација на мултилатерална и билатерална основа.

Како најчести форми за постигнување на понатамошна трговска либерализација се формирање на преференцијални трговски договори, слободни трговски зони, царински униии и заеднички пазар (common market

на пр. ЕУ). Договорот за слободна трговија со Европската унија (ЕУ) е најзначаен преференцијален договор, заради обемот на трговската размена меѓу Република Македонија и ЕУ. Врз основа на трговскиот договор, повеќето бариери за влез на македонските земјоделски производи беа отстранети, освен за вино, телешко месо, шеќер и риба и рибни производи, за кои се договорени царински квоти или постепена либерализација. Од друга страна, Република Македонија за влез на земјоделско-прехранбените производи со потекло од ЕУ:

- ги укина царинските стапки за производите кои се дефинирани како нечувствителни,
- договорена е постепена либерализација за средно-чувствителните производи во транзиционен период до 2011 година и
- за високо-чувствителните производи е договорена примена на максимална царинска заштита, а за дел од нив се договорени бесцарински квоти.

Трговија со земјоделско-прехранбени производи на Македонија

По намалувањето на релативното учество на извозот на земјоделско-прехранбени производи во вкупниот извоз на Република Македонија за периодот 2002-2004 година (од 19,4% на 16%) во 2005 и 2006 година извозот на земјоделско-прехранбени производи има тренд на благ пораст со учество од околу 17% во вкупниот извоз. Но, во 2007 година податоците за извоз на земјоделско-прехранбени производи повторно покажува тренд на намалување во учеството во вкупниот извоз со 14,2%. Причините за овој тренд на благ пораст на извозот е поради низата Договори за слободна трговија (ДСТ) кои Македонија ги има потпишано со земјите од регионот, потоа Договорот за слободна трговија со Европската унија, кој е најзначаен преференцијален договор, заради обемот на трговската размена меѓу Република Македонија и ЕУ. Врз основа на трговскиот договор, повеќето бариери за влез на македонските земјоделски производи беа отстранети. Така доаѓа до зголемувањето на извозот на земјоделско-прехранбени производи од Р.Македонија, а пред сè зголемен извоз на тутун и преработки од тутун и овошје и зеленчук.

Табела 1. Вкупна трговија и трговија со земјоделско-прехранбени производи за периодот 2002-2007 година (во милиони евра)

Table 1. Total trade and trade with agro-food products for the period of 2004 and 2007 (in millions €)

		Вкупно трговија, (индустрија и земјоделство) / Total trade, (industry and agriculture)	Трговија со земјоделски производи / Trade with agricultural products	Учество на земјоделството во вкупната трговија во % / Participation of the agriculture in the total trade in %
2004	Извоз / Export	1.345,9	213,6	15,9
	Увоз / Import	2.354,0	338,3	14,4
	Баланс / Balance	-1.008,1	-124,7	12,4
2005	Извоз / Export	1.643,5	278,6	17,0
	Увоз / Import	2.601,0	348,1	13,4
	Баланс / Balance	-957,5	-69,5	7,3
2006	Извоз / Export	1.906,2	318,0	16,7
	Увоз / Import	2.987,7	367,4	12,3
	Баланс / Balance	-1.081,5	-49,4	4,6
2007	Извоз / Export	2.446,4	346,6	14,2
	Увоз / Import	3.795,0	461,5	12,2
	Баланс / Balance	-1.348,6	-114,9	8,5

Извор: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на РМ

Source of information: Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy

Од друга страна, учеството на увозот на земјоделско-прехранбените производи во вкупниот увоз на Република Македонија во 2005 година бележи тренд на намалување во однос на 2004 година, од 14,5% на 13,4%, односно во 2006 година во однос на 2005 година, од 13,4% на 12,3%. И во 2007 година споредено со 2006 година учеството на увозот на земјоделско-прехранбени производи во вкупниот увоз е исто со 12,2% (табела 1).⁴ Причината за намалување на увозот е поради зголемувањето

4). „Трговска размена со земјоделско-прехранбени производи во Р.Македонија за периодот

на сопственото производство на земјоделско - прехранбени производи и задоволувањето на сопствените потреби. Ова зголемување на сопственото производство е последица на поголемата грижа на државата за земјоделството и зголемувањето на субвенциите за земјоделците.

Заклучок

Светската трговска организација е основана во 1995 година, како наследник на ГАТТ - Општа спогодба за царини и трговија. СТО својата функција и работење ги заснова на принципите на недискриминација, транспарентност и либерализација.

Македонија стана членка на СТО на 4 април 2003 год. Активностите за усогласување на Р. Македонија со СТО се насочени кон постигнување на две цели: прво, извршување на обврските што ги наметнува членството и второ, искористување на повољностите и механизмите кои им стојат на располагање на земјите-членки на СТО. Членството во СТО носи повеќе користи, но и обврски. Република Македонија при преговорите во СТО се согласи на значителна либерализација кај најголем дел од производите, додека за земјоделските производи царинската заштита е задржана на задоволително ниво, заради значењето на земјоделскиот сектор. Просечната царинска стапка за земјоделските производи како резултат на преговорите се намали од 24,87% на 13,75%. Овие намалени царински стапки се основа за понатамошна либерализација на мултилатерална и билатерална основа и за зголемување на извозот на земјоделско-прехранбени производи од Македонија.

Користена литература

Роческа С. (2003), Меѓународна трговија, „Економски факултет“ - Прилеп. „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2003, Закон за ратификација на Протоколот за пристапување на Република Македонија во Светската трговска организација.

Спогодба за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и ЕЗ, Министерство за економија, 2001.

Стратегија за извоз на Република Македонија, МАНУ, 1999.

The Road to Stability and Prosperity in south Esterne Europe, World Bank, 2000.

Трговска размена со земјоделско-прехранбени производи во Р.Македонија за периодот 2006 – 2007 год. (2008), Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство.

“Understanding the WTO”. (2007) 3rd edition, World Trade Organization. Information and Media Relations Division.

Unkovic M.(1992) “Svjetska privreda danas”, Beograd.

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_e.pdf

WTO In brief” World Trade Organization (2007) Information and Media Relations Division (IMRD) ISBN: 978-92-870 3418-2

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr01_e.htm